

Ohje nuoren ensikertalaisen huumausaineen käyttörikosasian käsittelyyn poliisissa

Pikaopas Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoille
Markus Laukkanen

11/2019

Tiivistelmä

Tekijä Markus Laukkanen	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Ohje nuoren ensikertalaisen huumausaineen käyttörikosasian käsittelyyn poliisissa – pikaopas Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoille	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Markku Myllylä	Opinnäytetyön muoto Toiminnallinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän opinnäytetyön aihe on ohje nuorten huumausaineen käyttörikosasioiden käsittelyyn poliisissa. Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä, joita sovelletaan ensikertalaisten nuorten huumausaineen käyttörikosasioiden käsittelyssä, ja joista erityisesti Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoiden tulisi olla tietoisia.</p> <p>Nuoret ja ensikertalaiset ovat erityisessä asemassa suomalaisessa rikosprosessissa. Huumausaineiden käyttö on ei-toivottua toimintaa, johon on pyritty vaikuttamaan säätämällä huumausaineiden käyttö rangaistavaksi. Kuitenkin nuorten kohdalla on ajateltu rikosprosessin ulkopuolisten puuttumiskeinojen, kuten lastensuojelullisten toimenpiteiden tai syyttäjän syyttämättäjäntämispäätökseen tähtäävän puhuttelun olevan tehokkaampia keinoja nuorten huumausaineiden käyttöön puuttumiseksi. Mielestäni kaikkien työharjoitteluun lähtevien Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoiden olisi hyvä olla tietoisia siitä, kuinka huumausaineen käyttörikoksesta epäillyn henkilön ikä vaikuttaa asian käsittelyyn poliisissa.</p> <p>Tämän opinnäytetyön muoto on toiminnallinen opinnäytetyö. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa kompakti pikaopas, joka käsittelee nuorten huumausaineen käyttörikosasioiden käsittelyä poliisissa nimenomaisesti rikostorjunnan näkökulmasta.</p>	
Sivumäärä 36 + 5	Tarkastuskuukausi ja -vuosi 11/2019
Avainsanat huumausaineen käyttörikos, huumausaineet, nuorena henkilönä	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TOTEUTTAMISEN TAPA	5
2.1 Opinnäytetyön tavoite	5
2.2 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	6
2.3 Aiheen rajaaminen ja produkti	8
3 HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOKSESTA	10
3.1 Huumausaineen käyttörikoksen lainsäädännöllinen historia.....	10
3.2 Huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistöä	11
3.3 Huumausaineen käyttörikoksen rangaistuksista.....	13
3.4 Huumausaineen käyttörikoksen tutkinnassa käytettävissä olevista pakkokeinoista ..	14
3.5 Toimenpiteistä luopumisesta	15
3.6 Hoitoonohjauksesta	18
4 NUOREN IÄN RIKOSOIKEUDELLISESTA MERKITYKSESTÄ...	20
4.1 Alle 15-vuotiaat	20
4.2 15 - 17-vuotiaat	22
5 OSAPUOLET NUORTEN HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOSTEN KÄSITTELYSSÄ	23
5.1 Poliisi.....	23
5.2 Sosiaaliviranomainen	23
5.3 Syyttäjä.....	24
5.4 Ankkuritoiminta	25
6 PUHUTTELUT	27
6.1 Alle 18-vuotiaan nuoren puhuttaminen huumausaineen käyttörikoksesta.....	27
6.2 Syyttäjävetoisen neuvottelu	28
7 YHTEENVETO.....	30
7.1 Opinnäytetyöprosessista	30

7.2 Pikaoppaan testaaminen ja palaute	31
7.3 Käyttöönotto ja jatkosuunnitelma	31
LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Vuonna 2015 kannabista oli kokeillut joskus elinaikanaan noin kymmenen prosenttia 15 – 16-vuotiaista pojista ja noin seitsemän prosenttia saman ikäryhmän tytöistä (Raitasalo, Huhtanen & Miekkala 2015, 24). Vuoteen 2019 mennessä kannabista kokeilleiden nuorten osuus oli noussut poikien osalta jo 13 prosenttiin ja tyttöjen osalta yhdeksään prosenttiin (Raitasalo & Härkönen 2019). Tämän perusteella voisi ajatella, että jokainen nuori tuntee vähintään yhden toisen nuoren, joka on ainakin kokeillut laittomia huumausaineita. Alkoholi ja huumeet päihteinä tulevat nuorelle tutuksi joko nuoren itsensä, tämän vanhempien tai kaveripiirin käyttäminä. Huumausaineiden käytön, jengiytymisen ja niihin liittyvän rikollisuuden on todettu olevan nuorten syrjäytymisen erityisiä uhkatekijöitä (Nuorisoasiainkeskus 2001, 39).

Laittomien huumausaineiden käyttämiseen liittyy myös useita kroonisia ja akuutteja terveysongelmia, joihin vaikuttavat lukuisat eri tekijät. Huumausaineiden yksilölliset ominaisuudet, käyttötapa, saatavilla olevien aineiden pitoisuus ja puhtaus sekä se sosiaalinen ympäristö, jossa huumausaineita käytetään vaikuttavat kaikki osaltaan huumausaineiden käyttämisestä aiheutuviin terveysongelmiin. Kroonisina terveysongelmina huumausaineet aiheuttavat riippuvuutta ja tartuntatauteja. Huumausaineiden käytön akuuteista terveysongelmista yliannostukset ovat parhaiten dokumentoituja. (Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus 2018, 61.)

Nykyllänsäädännön valossa huumausaineen käyttörikosasia voidaan käsitellä poliisin toimesta sakkomenettelyssä. Toistuvistakaan huumausaineen käyttörikoksista ei poliisin kuitenkään tule antaa alle 18-vuotiaalle nuorelle sakko- tai rangaistusvaatimusta (Poliisihallitus 2018). Vuoden 2001 huumausaineen käyttörikosuudistusta säättäessä eduskunnan lakivaliokunta omaksui kuitenkin sellaisen näkemyksen, että nuorten kohdalla muut kuin oikeusviranomaisten toimenpiteet voisivat olla rangaistusta tarkoituksenmukaisempia (Kainulainen 2006, 44).

Poliisi toimiikin valtakunnallisesti osana Ankkuri-mallin mukaista moniviranomaisyhteistyötä, jossa pyritään ennaltaehkäisemään nuorten rikoskierteeseen ajautumista. Varsinkin nuorten kohdalla on usein niin, että vaikka rikos tulee poliisin tietoon ja poliisilla on

laissa säädetty velvoite ennaltaehkäisyyn, tehokkaimmat työkalut tuon poliisilain 1 luvun 1 §:ssä säädetyn ennaltaehkäisyvelvoitteen täyttämiseksi löytyvät sosiaali- ja terveystieteiden omaisten työkalupakista (Evwaraye 2015, 47).

Tämän opinnäytetyön idea syntyi työharjoittelun aikana siitä, kun rikostorjunnan osajaksolla toimiessani törmäsin ensimmäiseen nuoren huumausaineen käyttörikosnäytelyyn. Ilman ohjaajani väliintuloa olisin kirjoittanut asiassa enempiä ajattelematta sakon. Tästä löytyi kehittämisen kohde, sillä vaikka Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelua edeltävien opintojen aikana käydään läpi huumausainerikoksia, keskitytään opinnoissa pääasiassa huumausainerikosten törkeämpiin tekemuotoihin. Lisäksi lasten ja nuorten kanssa toimimisesta poliisina on ollut opetusta poliisiammattikorkeakoulun opintojen aikana, mutta silloin on pääosin keskitytty niihin tapauksiin, joissa lapsi tai nuori on asianomistajana tai todistajana.

Edellä mainitusta syystä johtuen päädyin tekemään pikaoppaan nuorten huumausaineen käyttörikosasioiden käsittelyyn poliisissa Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoille erityisesti rikostorjunnan näkökulmasta. Saman viikon aikana sain työharjoittelussa tutkittavakseni toisenkin huumeiden käyttämisestä ensimmäistä kertaa jääneen alaikäisen tapauksen, mutta tällä kertaa kyseessä olikin alle 15-vuotias. Olin tämän tapauksen kohdalla jo varma, ettei asia sinänsä kuulu poliisille, mutta sain jälleen erehtyä. Kunpa minulla olisi noissa tilanteissa ollut käytettävissä kompakti ja selkeä pikaopas, josta tarkistaa oikeat menettelytavat.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TOTEUTTAMISEN TAPA

2.1 Opinnäytetyön tavoite

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on luoda pikaopas poliisin virkauraansa aloittavalle, työharjoittelussa olevalle Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijalle. Opinnäytetyön tuloksena tuotettavan oppaan tarkoituksena on lisätä tietoa ja ymmärrystä nuoren ensikertalaisen huumausaineen käyttörikosasian käsittelystä poliisissa. Tämä pikaopas on suunniteltu erityisesti niille virkauransa alussa oleville poliisimiehille, jotka ovat ensimmäistä kertaa tekemisissä nuoren huumeiden käyttäjän kanssa. Tällä pikaoppaalla pyritään antamaan helposti omaksuttavassa muodossa yleiskuva siitä prosessista, kun nuori huumeiden käyttäjä on tekemisissä poliisin kanssa huumausaineiden käyttämisensä vuoksi.

Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa avataan huumausaineen käyttörikoksen historiaa sekä tunnusmerkistöä juridisella tasolla käyttäen tietolähteinä lainvalmisteluasiakirjoja, muun muassa Hallituksen esitystä Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta, kirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia huumausaineiden käytöstä ja siihen kytkeytyvästä rikollisuudesta. Seuraavaksi tässä opinnäytetyössä jaetaan nuoret henkilöt kahteen eri ryhmään heidän ikänsä perusteella ja käydään molempien ryhmien osalta läpi, kuinka kuhunkin ryhmään kuuluminen vaikuttaa heidän asemaansa prosessissa. Lisäksi määrittelen toimijat, jotka ovat nuoren kanssa tekemisissä prosessin aikana ja kerroin eri viranomaisten moniammatillisena yhteistyönä tapahtuvasta ankkuritoiminnasta sekä avaan viranomaisten käytössä olevia, rikoslain ulkopuolisia keinoja puuttua nuorten huumausaineiden käyttöön.

Pikaopas, joka tämän opinnäytetyön tavoitteena on luoda, on tästä raporttiosasta erillinen tuotos. Tämän opinnäytetyön teoria-aineisto on kerätty kokonaan kirjallisista lähteistä. Kehittämistyössä on kerätty palautetta produktin potentiaalisilta käyttäjiltä.

2.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Jokainen ammattikorkeakouluopiskelija joutuu valmistuakseen tuottamaan opinnäytetyön. Opinnäytetyön toteuttaminen on kiistatta ammattikorkeakouluopintojen suurin yksittäinen työrupeama. Karkeasti jaettuna ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt voidaan jakaa kahteen eri luokkaan toteuttamisen perusteella. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö on mahdollista toteuttaa tutkimustyyppisenä opinnäytetyönä käyttäen ihmistieteistä tuttuja tutkimusmenetelmiä perustasolla. Yhtenä vaihtoehtona on toteuttaa ammattikorkeakoulun opinnäyte kehittämistyönä (Hakala 2004, 21). Kehittämistyötä kutsutaan ammattikorkeakoulussa myös toiminnalliseksi opinnäytetyöksi.

Tutkimustyyppisillä opinnäytetöillä pyritään tuottamaan jotain uutta informaatiota tutkittavana olevasta asiasta työelämän käyttöön. Tutkimustyyppisiä opinnäytetöitä ovat kaikki haastattelu- ja kyselytutkimukset. Toiminnallisella opinnäytetyöllä taas pyritään järjestämään, järjeistämään, ohjeistamaan tai opastamaan jotain ammatillisen kentän käytännön toimintaa. Toiminnallisen opinnäytteen tuloksena on synnyttävä produkti. Tämä voi koulutusalasta ja kohderyhmästä riippuen olla esimerkiksi jonkin tapahtuman toteuttaminen, kirja, kansio, opas, portfolio tai cd-rom. (Vilkka & Airaksinen 2004, 9.) Tutkimuksellisuutta on kuitenkin myös toiminnallisissa opinnäytetöissä, koska toiminnallisen opinnäytetyön raporttiosaan kuuluu kirjallisuuskatsauksen kautta tapahtuva tiedonhaku.

Ammattikorkeakoulutuksen yhtenä tavoitteena on, että opiskelija pystyy koulutuksen jälkeen toimimaan oman alansa asiantuntijatehtävissä. Toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamisella opiskelija osoittaa hallitsevansa oman ammattialansa teorian asiantuntijatasoisesti sekä kykenevänsä soveltamaan teorian tietojansa käytäntöön. (Haikansalo & Korander 2019, 4.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotetaan siis jokin produkti, joten pääpaino on käytännön tekemisessä ja kehittämistoiminnassa, mutta produktin tuottamisprosessi raportoidaan kirjallisessa muodossa. Toiminnallinen opinnäytetyö koostuu siis opiskelijan tuottamasta produktista ja produktin tuottaneen prosessin raportoinnista. Kehittämisprosessin rapor-

toinnin pituudet vaihtelevat muun muassa työn aiheen, teorian tiedon ja käytettyjen menetelmien mukaan. (Haikansalo & Korander 2019, 4)

Toiminnallisen opinnäytetyön kirjalliselle produktille ei ole annettu samanlaisia ohjeita ulkonäöstä kuin prosessista kirjoitettavalle raportille. Produktissa käytetty kieli ja tyyli voivat myös poiketa raportin kielestä ja tyylistä. Kirjallisessa produktissa käytetyn kielen tulee kuitenkin olla huoliteltua ja virheetöntä. (Haikansalo & Korander 2019, 14.)

Useat toiminnalliset, tai kehittämistyyppiset opinnäytetyöt ovat toimeksiantotöitä. Tällä tarkoitetaan sitä, että työ on tilattu työelämän käyttöön. Omalta osaltani kehittämistyöni perustuu kuitenkin itse havaitsemaani puutteeseen. Kehittämistyyppisessä työssä siis halutaan kehittää alan toimintaa jonkin havaitun puutteen osalta. Tässä opinnäytetyössä pyrin päämääränäni toteuttamaan valmiin perehdytysoppaan Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoille nuorten huumausaineen käyttörikosasian käsittelyyn poliisissa. Tämän perusteella tätä opinnäytetyötä voi kutsua hankeperustaiseksi kehittämistyöksi.

Usein nimenomaan hankeperustainen toiminta ymmärretään kehittämisenä. Hankkeilla on tietyt, ennalta asetetut tavoitteet, määritellyt toimintatavat, ajallinen jatkumo ja varmistetut arviointiasetelmat. Toinen kehittämisen tyyli on organisaation jatkuvan toiminnan kehittämiseen pyrkivä laatutyö, joka usein seuraamisen helpottamiseksi jaetaan tiettyihin ennalta määritelyihin, esimerkiksi vuosittaisiin, puoli- tai neljännesvuotisiin jaksoihin. (Toikko & Rantanen 2009, 15.)

Kehittämistoiminta on vaiheittaista. Kehittämistoiminnan ensimmäisen vaiheen voidaan sanoa olevan nykykäytännön kehittämisen tunnistaminen. Tämä tarkoittaa jonkin nykykäytännön toteamista tehottomaksi tai epäkäytännölliseksi sekä olevan kehittämisen tarpeessa. Seuraavassa-, eli ideointivaiheessa siirrytään tarkastelemaan, miksi kehittäminen olisi tarpeellista ja missä määrin kehittämistä voidaan toteuttaa. Kolmannessa vaiheessa kehittämistoimintaa suunnitellaan työn käytännön toteuttamista, jotta se palvelisi päämäärää parhaiten. Neljäs vaihe kehittämistoiminnasta on itse käytännön toteutus ja viidennessä vaiheessa saadaan kehittämistoiminnan tulos ja tuotos. Kuudennessa vaiheessa kehittämistoimintaa arvioidaan ja seitsemännessä vaiheessa on kyse levittämisestä. (Salonen ym. 2017, 52.)

Vaikka kehittämistoiminta onkin vaiheittaista, niin vaiheista luodun rautalankamallin mukaan eteneminen kehittämishankkeessa on usein erittäin haasteellista. Kehittämistoiminnan vaiheet menevät usein limittäin. Vaiheet harvoin etenevät lineaarisesti ja yksi kerrallaan, eikä yksittäisestä kehittämistoiminnan vaiheesta edelliseen palaaminenkaan ole mitenkään tavatonta tai edes harvinaista. (Salonen ym. 2017, 52.)

Opinnäytetyöprosessin edetessä omalla kohdallani huomasin työstäessäni raporttiosaa ja suunnitellessani produktin tuottamista, että suunnitelmani muuttuivat prosessin edetessä. Alun perin tavoitteena oli tuottaa koulutusmateriaali, jonka avulla nuoren huumausaineen käyttörikosasian käsittelyä poliisissa voisi kouluttaa virkauransa alussa oleville poliisimiehille. Lopulta päädyin tuottamaan käsikirjanomaisen pikaoppaan, jossa asia on tiivistetty. Suunnitelmien muuttuminen on täysin normaalia kehittämisprosessissa, varsinkin mikäli kehittämistyötä tehdessä joutuu palaamaan ideointivaiheeseen pohtimaan, missä määrin kehittämistä voidaan edes toteuttaa.

2.4 Aiheen rajaaminen ja produkti

Tämän opinnäytetyön aihe on rajattu alle 18-vuotiaisiin ensikertalaisiin huumausaineen käyttörikoksesta epäiltyihin, koska 18 – 20-vuotiaiden osalta nuorella iällä on käytännön tasolla merkitystä vain rangaistuksen määräämisessä, eikä heidän tekemikseen epäiltyjen rikosten tai rikollisten tekojen käsittelyssä ole läpikäymäni aineiston tai omien kokemusteni perusteella mitään muita erityispiirteitä.

Tämän opinnäytetyön tuloksena syntyvästä produktista jätetään lisäksi tarkoituksella pois muun muassa syyttäjän ja sosiaaliviranomaisen roolia prosessissa käsittelevää tietoa, jota raporttiosassa käydään kuitenkin läpi. Näiden asioiden lisääminen produktiin uhraisi omalta osaltaan produktin helppokäyttöisyyttä.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyvän produktin muodoksi valikoitui tässä opinnäytetyössä Powerpoint-esitys. Tämän opinnäytetyön produktina syntyneessä Powerpoint-esityksessä on tiivistettynä tämän opinnäytetyön raporttiosaan aineistosta kerätty

teoriapohja kompaktiin ja helposti omaksuttavaan muotoon. Tavoitteena oli tuottaa mahdollisimman kompakti muistionomainen perehdytysopas, josta olisi mahdollisimman nopeasti tarkistettavissa, mitä nuoren huumausaineen käyttörikosasian kanssa tulisi tehdä.

Produktin muodoksi valikoitui Powerpoint-esitys myös kustannuksellisista syistä. Harkitsin tätä opinnäytetyötä suunnitellessani myös innovatiivisempia toteutustapoja, kuten huoneentaulua tai taskukokoista muistiota. Koska tällä opinnäytetyöllä ei ollut tilaajaa, eikä täten yhteistyötahoa, joka olisi maksanut fyysisen produktin tuotantokustannukset, päätin tehdä produktin Powerpoint-esityksen muodossa. Sähköisenä produkti on myös helposti jaettavissa.

3 HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOKSESTA

3.1 Huumausaineen käyttörikoksen lainsäädännöllinen historia

Huumausaineiden käyttö ja omaan käyttöön hallussapito kriminalisoitiin vuoden 1966 asetuksella vuoden 1961 huumausaineyleissopimuksen määräysten soveltamisesta (514/1966). Vuoden 1961 huumausaineyleissopimus on Yhdistyneiden kansakuntien sopimus huumeiden kieltämiseksi. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1965 (Jääskeläinen, Virtanen & Rääkkönen 2017, 112). Kriminalisoinnilla tarkoitetaan sitä, että jokin epätoivottu toiminta säädetään rangaistavaksi ja täten pyritään vaikuttamaan kansalaisiin siten, että he välttävät epätoivottua käyttäytymistä (Boucht & Frände 2008, 17).

Vuoden 1961 huumausaineyleissopimus ei kuitenkaan joidenkin tulkintojen mukaan velvoittanut sopimuksen ratifioineita osapuolia rankaisemaan huumausaineiden käytöstä. Myös omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon osalta tilanne oli epäselvä. (Utriainen & Hakonen 1985, 97.) Omalta osaltaan ongelmallista oli se, että vaikka huumausaineiden käyttäminen oli kielletty asetuksella vuonna 1966, niin asiasta ei ollut vielä tuolloin säädetty lailla.

Lain tasolla huumausaineiden käyttäminen kriminalisoitiin huumausainelaisissa (41/1972) vasta vuonna 1972. Lakia edelsi suuren valiokunnan käsittely, jossa huumausaineiden käytön kriminalisoinnista ei löytynyt yksimielisyyttä. Huumausaineiden käytön kriminalisoinnin negatiivisina vaikutuksina esitettiin muun muassa käyttäjien vapaaehtoisen hoitoon hakeutumisen estymistä ja kriminalisointia vastustettiin myös syyllisten suuren lukumäärän perusteella. Käytön rankaisemisesta äänestettiin suuressa valiokunnassa ja lopulta mietinnön kannan käytön rankaisemiseksi päätti arpa äänestystuloksen ollessa 20—20. (Utriainen & Hakonen 1985, 98.)

Sen jälkeen, kun huumausaineiden käyttö säädettiin rangaistavaksi vuoden 1966 asetuksella, on huumausainerikoksia koskevia rangaistussäännöksiä merkittävästi uudistettu kolmesti. Tuorein muutos huumausainerikoksia koskevaan lainsäädäntöön oli vuoden 2001 käyt-

törrikosuudistus. Käyttörrikosuudistuksessa tuotiin huumausainerikoksia käsittelevään rikoslain 50. lukuun uusi tunnusmerkistö (L 654/2001) huumausainerikoksen lievimpiä teko-
muotoja varten. Uudistuksen jälkeen huumausainerikokset porrastuvat kolmeen eri törkeyden asteeseen; huumausaineen käyttörrikokseen (RL 50:2a §), huumausainerikokseen (RL 50:2a §) ja törkeään huumausainerikokseen (RL 50:2a §). (Kainulainen 2006, 3.)

Käyttörrikosuudistuksen yhteydessä muuttui myös lain rikoslain muuttamisesta (1304/1993) mukana säädetty, vuonna 1994 voimaan tullut erityissäännös toimenpiteestä luopumisesta. Tuon aikaisemmin säädetyn erityissäännöksen mukaan toimenpiteestä oli mahdollista luopua, mikäli tekijä osoitti sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Koska uusi käyttörrikos oli mahdollista käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä, ja rangaistusvaatimuksen laatimisen sekä sakon määräämisen välinen aika oli lyhyt, tarvitsi tekijän enää osoittaa hakeutuneensa hoitoon esimerkiksi hoitolaitoksen kirjallisella todistuksella. (HE 213/2000, 19.)

Kun huumausaineen käyttörrikoksesta säädettiin lailla, tehtiin lain esitöissä myös kansainvälistä vertailua muiden pohjoismaiden lainsäädäntöön. Hallituksen esityksen mukaan Norjassa ja Ruotsissa omaa huumausaineen käyttämisestä tai omaa käyttöä varten tapahtuvasta vähäisen määrän hallussapidosta yleisin seuraamus oli sakkorangaistus. Tanskassa taas huumausaineen käyttäminen ei itsessään ole rangaistavaa, mutta hallussapito on ja tätä kautta käyttäminenkin tulee välillisesti rangaistavaksi. Kuitenkaan esimerkiksi vähäisen kannabismäärän hallussapidon osalta Tanskassa ei yleensä ryhdytä toimenpiteisiin. (HE 213/2000, 13.)

3.2 Huumausaineen käyttörrikoksen tunnusmerkistöstä

Joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava huumausaineen käyttörrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (RL 50:2a §)

Huumausainelain huumausaineiden yleiskielloista säätävän 5 §:n (373/2008) mukaan huumausaineita koskevasta kiellosta voidaan poiketa muun muassa lääkinnällisissä tarkoituksissa. Huumausaineen käyttäminen lääkinnällisiin tarkoituksiin ei kuitenkaan ole ole-

tusarvoisesti sallittua, vaan lääkinnällisen käytön on perustuttava lääkärin antamaan määräkseen, jotta huumausaineen käyttämistä ei voida pitää laittomana. Kaksi muuta huumausaineen käyttörikoksen tekotapaa ovat huumausaineen hallussa pitäminen ja hankkimisen yrittäminen. Yleensä huumausaineiden käyttäjät myös pitävät hallussaan huumausaineita, mutta aina asia ei näin ole. Jos henkilölle tarjotaan huumausaineita esimerkiksi piipusta tai pöydälle aseteltua viivaa nenään nuuskattavaksi, ei henkilö tule suoranaisesti pitäneeksi hallussaan huumausaineita, vaikka niitä käyttääkin. (Siro 2017, 111—112)

Omaa käyttöä varten tapahtuvan, vähäisen määrän hallussapidon ja käyttämisen välillä tapahtuvalla rajanvedolla ei ole juurikaan merkitystä, koska tekotavat ovat huumausaineen käyttörikoksessa rinnasteiset. Koska esimerkiksi huumausaineiden maahantuonti, valmistaminen ja viljeleminen kuuluvat tekotapoina huumausainerikoksen tunnusmerkistöön, ei pelkästä huumausaineen käyttörikoksesta voida tuomita sellaista henkilöä, joka kasvattaa omaan käyttöönsä vähäistä määrää marihuanaa, valmistaa omaan käyttöönsä vähäisen määrän gammaa tai lakkaa, taikka tilaa vähäisen määrän huumausaineita omaan käyttöönsä ulkomailta internetiä käyttäen. Pelkästä huumausaineen käyttörikoksesta taas voidaan tuomita sellainen henkilö, joka yrittää ostaa kadulta itselleen vähäisen määrän huumausainetta. (Siro 2017, 111—112)

Vähäisellä määrällä tarkoitetaan sellaista määrää huumausainetta, jonka voidaan perustellusti olettaa olevan omaan käyttöön. Kunkin huumausaineen käyttöannoksesta ja vaarallisuudesta johtuen vähäinen määrä voi vaihdella huomattavastikin eri aineiden välillä. Marihuanan kohdalla yhdestä grammasta on saatavissa kahdesta viiteen käyttöannosta, kun taas viime vuosien aikana markkinoille ilmestyneiden huumausaineeksi luokiteltavien aineiden kohdalta yksittäinen käyttöannos voi olla niin pieni, että yksi gramma on jaettavissa sadoiksi käyttöannoksiksi. (Valtakunnansyyttäjä 2018, 3)

Valtakunnansyyttäjänviraston yleisen ohjeen seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksesta (VKS:2018:2) 2. liitteenä on taulukko rangaistusmääräysmenettelyä varten. Tästä taulukosta käy ilmi laissa tarkoitettun vähäisen määrän grammamääräiset ylärajat yleisimpien huumausaineiden kohdalla (VKS:2018:2 liite 2, Dnro 7/31/17). Ei tule kuitenkaan unohtaa sitä näkökulmaa, että vaikka taulukon mukaan alle 15 grammaa marihuanaa voidaan tulkita vähäiseksi määräksi, on kovin eri asia, löytyykö epäillyn kotoa 14 grammaa

sisällään pitävä pussi marihuanaa, vai löytyykö epäillyn hallusta yleisötapauksessa 14 kappaletta yhden gramman myyntipakkauksia. Tällaisessa tapauksessa olisi perusteltua syytä olettaa epäillyn pitävän hallussaan huumausainetta myydäkseen sitä ja huumausainneiden myyminen ei kuulu huumausaineen käyttörikoksen teonkuvaan.

Huumausaineen käyttämisen, vähäisen määrän hallussa pitämisen ja hankkimisen yrittämisen siirryttyä vuoden 2001 huumausaineen käyttörikosuudistuksen myötä pois perusmuotoisen huumausainerikoksen tunnusmerkistöstä, saatiin huumausainerikosten lievimpiin muotoihin samalla myös oma rangaistusasteikkonsa. Kun huumausaineen käyttörikoksesta seuraisi sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta, olisi rangaistusmääräysmenettelyn soveltaminen mahdollista. (Kainulainen 2006, 6 – 7.)

3.3 Huumausaineen käyttörikoksen rangaistuksista

Huumausaineen käyttörikokseen syyllistynyt voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Ennen vuoden 2001 lakia rikoslakin muuttamisesta (654/2001) huumausaineiden hallussapito ja hankkimisen yrittäminen kuuluivat huumausainerikoksen tunnusmerkistöön eräänä huumausainerikoksen tekoapoina. Huumausainerikokseen ei voitu soveltaa sakkomenettelyä, koska huumausainerikoksesta voidaan tuomita vankeutta jopa kaksi vuotta ja laki sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010) säättää, että sakkomenettelyä voidaan soveltaa vain sellaisissa tapauksissa, jossa rikkomuksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen tullessa voimaan asiasta säädettiin kuitenkin laissa rangaistusmääräysmenettelystä (692/1993). Vuonna 2017 viranomaisten tietoon tuli yhteensä 27 795 huumausainerikosta, joista 17 048:ssa oli kyse käyttörikoksesta (Keskusrikospoliisi 2018, 1). Prosessitaloudellisessa mielessä mahdollisuus käsitellä huumausaineen käyttörikos sakkomenettelyssä säästää siis todella paljon syyttäjän resursseja syyteharkinnasta.

Aikaisemminkin syyttäjillä oli harkintavaltaa tehdä syyttämättämisspäätös lievimmissä huumausainerikoksissa. Erillisen tunnusmerkistön säätämisellä pyrittiin kuitenkin siihen

prosessitaloudellisesti järkeväksi nähtyyn päämäärään, että rangaistusmääräysmenettelyä voitaisiin soveltaa huumausaineen käyttör rikoksissa. Omalta osaltaan tarkoitus oli myös yhtenäistää huumausaineiden käyttäjien syyttämättäjättämiskäytäntöjä. (Siro 2017, 110.)

Vaikka syyttämättäjättämiskäytännöt eivät olleetkaan yhtenäisiä ennen vuoden 2001 lakimuutosta, niin käyttör ikosuudistuksen jälkeen kaikkien huumausainerikoksien seuraamuskäytännössä on tapahtunut kiristymistä. Sekä syyttämättä jättäminen, että rangaistukseen tuomitseminen vähenivät samaan aikaan kuin kaikkien sakkojen määrä kasvoi huomattavasti käyttör ikosuudistusta seuranneiden viiden vuoden aikana, aikavälillä 2001 – 2006. Samalla tarkastelujaksolla huumausaineen käyttör rikoksista jätettiin seuraamusluonteisesti syyttämättä vain muutamaa prosenttia vastaajista ja rangaistukseen tuomitsematta on jätetty alimmillaan alle puoli prosenttia kaikista huumausaineen käyttör rikoksesta epäillyistä. Vielä harvinaisempi seuraamus huumausaineen käyttör rikoksesta on vankeusrangaistus, sillä sitä on sovellettu vain muutamaa yksittäisiin tapauksiin. (Kainulainen 2009, 353 – 355.)

Poliisihallituksen käsikirja rangaistusten määräämiseksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisessa sakkomenettelyssä 2019 kertoo huumausaineen käyttör rikoksesta määrättävien sakkojen liukuman olevan kymmenen ja 30 päiväsakon välillä. (Poliisihallitus 2019, 559)

3.4 Huumausaineen käyttör rikoksen tutkinnassa käytettävissä olevista pakkokeinoista

Koska huumausaineen käyttör rikoksesta voidaan tuomita ankarimmillaan vain kuusi kuukautta vankeutta, ei huumausaineen käyttör rikoksen tutkinnassa ole käytössä kaikkia pakkokeinoja. Huumausaineen käyttör rikoksesta tutkittaessa on kuitenkin mahdollista suorittaa epäillylle henkilönkatsastus. Pakkokeinolain 8 luvun 32 §:ssä (806/2011) epäily huumausaineen käyttör rikokseen syyllistymisestä on erikseen mainittu edellytyksenä henkilönkatsastuksen toimittamiselle. Lisäksi huumausaineen käyttör rikoksesta epäiltyä kohtaan voidaan kohdistaa pakkokeinoista pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n (806/2011) mukainen kotietsintä sekä pakkokeinolain 8 luvun 31 §:n (806/2011) mukainen henkilöntarkastus. Henkilöntarkastuksen ja kotietsinnän osalta toteutuu enimmäisrangaistusta koskeva edellytys tutkitta-

vana olevassa rikoksessa, koska molempien edellytyksenä on vähintään kuusi kuukautta vankeutta ankarimpana rangaistuksena. (Siro 2017, 115.)

Pakkokeinolain 9 luvun 3 §:ssä säädetään lisäksi henkilötuntemerkkien ottamisesta. Poliisi voi ottaa henkilötuntemerkit rikoksesta epäillyltä henkilöltä. Myös alle 15-vuotiaiden osalta henkilötuntemerkkien ottaminen on mahdollista, mutta alle 15-vuotiaiden kohdalla tulee tehdä erityistä harkintaa ja pohdintaa pakkokeinolain yleisten periaatteiden osalta. Lisäksi alle 15-vuotiaan osalta tästä otettuja henkilötuntemerkkejä ei tallenneta poliisin tietojärjestelmiin kuin vain erityisen painavista syistä. (Johansson 2018, 10 – 11.)

Alle 15-vuotias voidaan ottaa kiinni, mikäli esitutkintaviranomainen oman harkintansa perusteella katsoo, että esitutkinta tulee toimittaa. Tällöin tulee mahdolliseksi sekä alle 15-vuotiaan kiinniottaminen että nouto esitutkintaan. Pakkokeinolain 2 luvun 5 §:ssä kuitenkin säädetään erikseen siitä, ettei alle 15-vuotiasta rikollisesta teosta epäiltyä saa pidättää. (Rantaeskola ym. 2014, 47.)

15 – 17-vuotias saadaan myös ottaa kiinni, mutta pidättämisen osalta voi tulla kysymyksen kohtuuttoman pidättämisen kielto pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n mukaisesti, koska pidättäminen voi olla epäillyn nuoresta iästä johtuen tälle erityisen haitallista.

3.5 Toimenpiteistä luopumisesta

Esitutkintaviranomaisella, syyttäjällä ja tuomioistuimella on tietyn edellytyksin mahdollisuus luopua rikosoikeudellisista toimenpiteistä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tekijää ei saate- ta rikosoikeudellisesti vastuuteen teostaan. Tätä ei tule sekoittaa poliisilain 1 luvun 9 §:n (872/2011) tarkoittamaan toimenpiteestä luopumiseen, koska se koskee vain poliisilain nojalla suoritettavia toimenpiteitä.

Esitutkintaviranomainen voi luopua rikosasioissa toimenpiteistä jättämällä toimittamatta tai lopettamalla esitutkinnan. Tästä säädetään esitutkintalain 3 luvun 9§:ssä (805/2011). Näin voidaan toimia sellaisten rikkomusten ollessa kyseessä, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, ja joita on kokonaisuutena arvostellen pidettävä il-

meiden vähäisinä eikä asianomistajalla ole asiassa vaatimuksia. Rikkomuksen vähäisyyttä arvioitaessa on ensisijaisen tärkeää kiinnittää huomiota rikoksen vahingollisuuden tai vaarallisuuden arvioimiseen, mutta myös rikollisen menettelyn toistuvuudella on osansa rikoksen vähäisyyden kokonaisarviossa. Esitutkintaviranomaisen luopuessa toimenpiteestä esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista käsittelevän säännöksen nojalla, voi poliisimies tai tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä antaa asiassa suullisen tai kirjallisen huomautuksen. (Rantaeskola ym. 2014, 97 – 98.)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) antaa viralliselle syyttäjälle harkinnanvaraisen mahdollisuuden luopua toimenpiteistä syyttämättäjättämismenettelyn kautta 1 luvun 7 §:ssä. Tämän säännöksen perusteella syyttämättä jättäminen voi tapahtua joko siitä syystä, ettei epäilystä rikoksesta ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja rikosta on haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvioiden vähäisenä. Lisäksi säännös antaa syyttäjälle harkinnanvaraisen mahdollisuuden jättää syyte nostamatta sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta ja jonka voidaan katsoa johtuneen enemmänkin harkitsemattomuudesta ja ymmärtämättömyydestä piittaamattomuuden lain kieltoja ja käskyjä sijaan. (Valtakunnansyyttäjä 2016, 7 – 10.)

Toimenpiteestä luopuminen on omalta osaltaan mahdollista vielä tuomioistuimessakin. Rikoslain 6 luvun 12 §:n mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus luopua toimenpiteestä jättämällä tekijä tuomitsematta rangaistukseen, jos:

- 1) rikosta on sen haitallisuuteen tai siitä ilmenevään tekijän syyllisyyteen nähden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä;
- 2) tekijä on tehnyt rikoksensa alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta;
- 3) rikos on tekoon tai tekijään liittyvistä erityisistä syistä anteeksiannettavaan tekoon rinnastettava;

- 4) rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana erityisesti, kun otetaan huomioon edellä 6 §:n 3 kohdassa ja 7 §:ssä tarkoitetut seikat tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimet; taikka
- 5) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään

Tuomioistuimilla on siis harkinnanvarainen mahdollisuus pykälän mainitsemissa tilanteissa jättää tekijä tuomitsematta rangaistukseen syyllisyydestä huolimatta perustuen erityiseen, lakiin sisältyvään tuomitsematta jättämisperusteeseen. (Lähdekallio 2017, 23 – 24.)

Rikosprosessin jokaisella asteella, eli esitutkintaviranomaisella, syyttäjällä ja tuomioistuimella, on siis kaikilla samankaltainen harkinnanvarainen mahdollisuus luopua rikosoikeudellisista toimenpiteistä ja olla saattamatta rikosprosessia loppuun.

Huumausainerikoksien osalta rikoslain 50 luvun 7 §:ssä on vielä erikseen säädetty toimenpiteestä luopumisesta vähäisyysperusteella. Tämän erityissäännöksen soveltaminen on mahdollista vain, jos rikoksessa on kysymys huumausaineen käytöstä tai käyttöön liittyvästä muusta rikoslain 50 luvun rikoksesta. Esimerkiksi pienen määrän kannabista omaan käyttöön kasvattaneen henkilön kohdalla voisi olla mahdollista luopua toimenpiteestä huumausainerikoksen osalta, jos kasvatus liittyisi välittömästi omaan käyttöön. (Siro 2017, 139.) Mikäli kyse taas on esimerkiksi vähäisestä myynnistä tai luovuttamisesta, tulisi soveltaa yleisiä syyttämättäjättämissäännöksiä (Valtakunnansyyttäjä 2018, 5).

Vaikka syyttämättä jättäminen sekä rangaistuksen tuomitsematta jättäminen ovat molemmat mahdollisia sekä yleisesti sovellettavien lainkohtien että rikoslain 50 luvun 7 §:n nojalla, tulisi huumausainerikoksessa ensisijaisesti soveltaa rikoslain 50 luvun 7§:ää. On huomionarvoista, että rikoslain 50 luvun 7 § ei kuitenkaan anna esitutkintaviranomaiselle mahdollisuutta lopettaa esitutkintaa tai jättää esitutkintaa toimittamatta.

3.7 Hoitoonohjauksesta

Rikoslain 50 luvun 7 §:n mukaan huumausaineen käytön tai huumausaineen käyttöön liittyvän muun rikoslain 50 luvun rikoksen osalta toimenpiteestä luopuminen on mahdollista myös, mikäli tekijä saadaan ohjattua hakeutumaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella (290/2002) hyväksymään hoitoon, jonka tavoitteena on saada huumausaineen käyttäjä lopettamaan huumausaineiden käyttö. Toimenpiteestä luopuminen hoitoon ohjaamisen perusteella tosin edellyttää sitä, että sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon osallistuminen todistetaan epäillyn osalta kirjallisesti. Huumausaineen käyttäjän hoitoonohjauksesta kirjataan myös oma nimikkeensä asiaa koskevaan rikosilmoitukseen. Lisäksi asiaa koskevan rikosilmoituksen selostusosaan kirjataan tieto siitä, miten hoitoonohjaus on tapahtunut ja epäillyn kanta asiaan. (Menettely huumausaineen käyttörikosta koskevissa asioissa, POL-2018-49612, 7)

Sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymää hoitoa voidaan antaa useiden eri toimijoiden järjestämänä. Hyväksyttävän hoidon järjestäjänä voivat toimia muun muassa A-klinikat, kuntoutuslaitokset, päihdehuollon erityishoitoyksiköt, nuorisoasemat sekä erikoissairaanhoidolain ja sosiaalihuoltolain tarkoittamat toimintayksiköt. Hoitoa järjestävät tahot voivat epäillyn suostumuksella antaa tätä koskevia tietoja esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai tuomioistuimelle. (SosTMA hyväksyttävästä hoidosta huumausainerikoksissa 290/2002)

Onnistuneen hoitoonohjauksen tuloksena asian esitutkinta päätetään ja epäillylle annetaan suullinen tai kirjallinen huomautus. Hoitoonohjauksen käytäntöjen hallinta poliisissa on kuitenkin kovin vaihtelevaa. Laine & Nyfelt tutkivat omassa opinnäytetyössään Helsingin poliisilaitoksen rikostorjuntayksikön rikostutkijoiden tietämystä huumausaineen käyttörikoksesta epäiltyjen hoitoonohjauksesta, ja tutkimustulostensa perusteella totesivat, että vain 35 % tutkimukseen osallistuneista rikostutkijoista sekä ovat tietoisia hoitoonohjauksesta, että tekevät hoitoonohjausta. (Laine & Nyfelt 2019, 18.) Laineen ja Nyfeltin tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voi tehdä pitkälle vietyjä johtopäätöksiä hoitoonohjauksen käytäntöjen hallinnasta poliisissa, koska kyselytutkimukseen oli vastannut vain 20 poliisimestä.

Alle 18-vuotiaiden ensikertalaisten kohdalla poliisi järjestää säännömukaisesti puhuttelun, johon osallistuu myös sosiaalitoimen- sekä tarvittaessa terveydenhuollon edustaja. Vaikka tarve hoitoonohjaukselle kartoitetaan osana tätä puhuttelua, ei nuoren kohdalla voida lupaa toimenpiteestä pelkän hoitoonohjauksen perusteella.

4 NUOREN IÄN RIKOSOIKEUDELLISESTA MERKITYKSESTÄ

4.1 Alle 15-vuotiaat

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15-vuotiaana. Tätä nuoremmat eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa tekemisistään ja heitä pidetään rikosoikeudellisessa mielessä lapsina. Alle 15-vuotiaisiin lapsiin ei sovelleta rikosoikeudellisia toimia. Alle 15-vuotiaisiin lapsiin sovelletaan rikosoikeudellisten toimien sijaan lastensuojelullisia toimia ja vahingonkorvausvastuuta. (Lappi-Seppälä 2000, 216-217)

Alle 15-vuotiaat eivät voi olla rikoksesta epäiltynä sen takia, että he eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa tekemisistään. Alle 15-vuotias on sen sijaan epäiltynä rikollisesta teosta. Esitutkintalain 3 luvun 5 §:ssä (805/2011) säädetään, että kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen teokseen, toimitetaan asiassa esitutkinta tarvittaessa sen selvittämiseksi, onko teossa ollut osallisena 15 vuotta täyttänyt henkilö. Mikäli esitutkinta tällaisessa tapauksessa toimitetaan, selvitetään myös alle 15-vuotiaan osalta esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä määritellyt asiat. (Rantaeskola ym. 2014, 89)

Esitutkintalain 6 luvussa säädetään läsnäolosta esitutkinnassa. 6 luvun 5 §:ssä säädetään alle 15-vuotiaiden läsnäolon esitutkinnassa kestosta seuraavaa: ”Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia”. Tällä alle 15-vuotiaita ja heidän tekemäkseen epäiltyjä rikollisia tekoja koskevalla erityisellä virkkeellä tarkoitetaan sitä, että koska rikollisesta teosta ei voida pidättää, niin yli 12 tunnin ja enintään 24 tunnin läsnäolovelvollisuus alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta epäillyn henkilön osalta edellyttää poikkeuksetta erittäin painavia syitä. Toisaalta rikollisesta teosta epäillyn henkilön säilyttämistä poliisin tiloissa voi tiettyjen olosuhteiden vallitessa puoltaa lastensuojelulliset näkökulmat. (Rantaeskola ym. 2014, 185 – 186)

Alle 15-vuotiaiden lasten osalta asian esitutkinta päätetään esitutkintalain 10 luvun 2 §:n (805/2011) mukaan saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, koska alle 15-vuotiasta koh-

taan ei voida nostaa syytettä rikosoikeudellisen vastuun puuttumisen takia. Poliisi on kuitenkin lastensuojelulaissa mainittu yhtenä niistä toimijoista, joilla on salassapitosäännösten estämättä velvollisuus ilmoittaa viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, mikäli he tehtävässään saavat tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelutarpeen selvittämistä. Tästä säädetään lastensuojelulain 25 §:ssä (417/2007).

Mikäli alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitetaan esitutkintapöytäkirja, kun on säädetty esitutkintalain 3 luvun 5 §:ssä, on alle 15-vuotiaan kohdalla kuitenkin muistettava, että tämän huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa siten, kuin esitutkintalain 7 luvun 14 §:ssä säädetään. (Esitutkintalaki 805/2011.)

Myös sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta sekä sosiaaliviranomaisen edustajalle on varattava 7 luvun 16 §:n perusteella tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, ellei tämä ole selvästi tarpeetonta. (Esitutkintalaki 805/2011.) Harkinta siitä, onko sosiaaliviranomaisen edustajan läsnäolo rikollisesta teosta epäillyn kuulustelussa tarpeellista vai selvästi tarpeetonta on lähtökohtaisesti sosiaaliviranomaisen itsensä vastuulla. Ilmoitus teosta tulisi tehdä hyvissä ajoin, jotta sosiaaliviranomaiselle jää riittävästi aikaa harkinnan tekemiselle. Lisäksi sosiaaliviranomaisen edustajan esittämät toiveet kuulustelun ajankohdasta tulisi pyrkiä huomioimaan kuulustelun järjestämisestä. Rikollisesta teosta epäillyn kuulustelupöytäkirja tulee myös toimittaa sosiaaliviranomaiselle viipymättä kuulustelun jälkeen. (Rantaescola ym. 2014, 219.)

Alle 15-vuotiaan jäädessä kiinni huumausaineen käyttörikoksesta ensimmäistä kertaa, järjestää poliisi nykykäytännön mukaan asiassa niin kutsutun ankkuri-puhuttelun, jota käsitellään myöhempänä luvussa 6.1.

4.3 15 - 17-vuotiaat

Nuorella rikoksentehtäjällä tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka on saavuttanut rikosoikeudellisen vastuun alaikärajan, mutta ei ole vielä 21-vuotias. Viisitoista vuotta täyttänyt, mutta vielä alaikäinen henkilö on siis rikosoikeudellisesti vastuussa tekemisistään.

Alle 18 vuoden ikä on kuitenkin jo rikoslain 6 luvun 8 §:ssä (39/1889) säädetty rangaistusasteikon lieventämisperusteeksi, jolloin alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Vaikka alle 18-vuotiaat voivatkin olla rikosoikeudellisesti jo vastuussa tekemisistään, ovat he siitä huolimatta lain silmissä vajaavaltaisia. Vajaavaltaisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolla ei ole täyttä päätösvaltaa itseään koskeviin oikeustoimiin.

Alle 15 vuotta täyttäneen vajaavaltaisen rikoksesta epäillyn kuulusteluihin on varattava tämän lailliselle edustajalle mahdollisuus olla läsnä esitutkintalain 7 luvun 14 §:n mukaan (805/2011). Sama säännös antaa kuitenkin kuulustelevalle tutkijalle mahdollisuuden kieltää vajaavaltaisen 15 vuotta täyttäneen laillisen edustajan osallistuminen kuulusteluun, mikäli tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä.

Se, mitä edellä on kerrottu esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa teosta sosiaaliviranomaiselle, velvollisuudesta varata sosiaaliviranomaisen edustajalle mahdollisuus olla läsnä alaikäisen kuulustelussa, sekä velvollisuudesta toimittaa kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle rikollisesta teosta epäillyn kohdalla, koskee yhtä lailla myös 15 – 17-vuotiaita rikoksesta epäiltyjä, vaikka nämä ryhmät on mainittu erikseen esitutkintalain 7 luvun 16 §:ssä. (Rantaeskola ym. 2014, 218.)

Kuten alle 15-vuotiaiden rikollisesta teosta epäiltyjen kohdalla, niin myös 15 – 17-vuotiaiden osalta poliisilla on lastensuojelulain (417/2007) mukainen ilmoitusvelvollisuus nuoren kotikunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle alaikäisen rikosepäilyn osalta. (Valtakunnansyyttäjä 2018, 8.)

5 OSAPUOLET NUORTEN HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOSTEN KÄSITTELYSSÄ

5.1 Poliisi

Poliisilain 1. luvun 1 §:n (872/2011) mukaan poliisin tehtävänä on rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen sekä syyteharkintaan saattaminen. Koska rikoslain 50. luvun 2a §:n (39/1889) mukaan huumausaineiden käyttäminen sekä vähäisen määrän omaa käyttöä varten hallussa pitäminen tai hankkimisen yrittäminen on säädetty rangaistavaksi, on poliisi keskeisenä toimijana nuoren huumausaineen käyttörikoksen käsittelyssä.

Poliisi toimii osana moniammatillista ankkuriyhteistyötä alle 18-vuotiaiden rikoskierteen ehkäisemiseksi. Toimissaan ankkuritiimissä keskeisimmin poliisin toimintaa ohjaa poliisilaki. Poliisin tehtäviin kuuluu nuorten osalta nuorten tekemien rikosten ja rikollisten tekojen esitutkinta asian vaatimassa laajuudessa, sekä nuorten puhuttelut. Nuorten osalta toiminnan pääpainona on rikosten ennalta ehkäisy. (Sisäministeriön julkaisuja 2019, 30.)

5.2 Sosiaaliviranomainen

Eri lainsäädännön sektoreilla eri ikäryhmät ja niistä käytettävät nimitykset poikkeavat toisistaan. Rikosoikeudellisessa mielessä lapsia ovat alle 15-vuotiaat ja nuoria henkilöitä 15-21-vuotiaat. Lastensuojelulaki taas määrittelee kaikki alle 18-vuotiaat lapsiksi. Vaikka alle 15-vuotiaita rikollisesta teosta epäiltyjä ei pidetä rikosoikeudellisesti vastuussa tekemisistään, voidaan heihin kohdistaa raskaitakin viranomaistoimia sosiaaliviranomaisen toimesta lastensuojelulain nojalla. Ensisijaisena lastensuojelutoimenpiteenä pidetään avohuollon tukitoimia ja viimesijaisena lapsen huostaanottoa. (Salmi ym. 2015, 197 – 198.)

Kun alle 18-vuotiasta nuorta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, on poliisilla lastensuojelulain 25 §:n (417/2007) mukaan velvollisuus ilmoittaa epäilystä kunnan sosiaalihuol-

losta vastaavalle toimielimelle, koska rikosepäilyn kohdalla lapsen oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Poliisilla on esitutkintaviranomaisen asemassa tässä tapauksessa ikään kuin kaksinkertainen ilmoitusvelvollisuus sosiaaliviranomaiselle, kun ottaa huomioon sen, mitä esitutkintalain 7 luvun 16 §:ssä (805/2011) säädetään velvollisuudesta ilmoittaa teosta sosiaaliviranomaiselle, mikäli alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta.

Sosiaaliviranomainen saa siis tiedon aina kun poliisi on tekemisissä rikoksesta tai rikollisesta teosta epäillyn alaikäisen nuoren kanssa. Lastensuojelulain 26 §:n (417/2007) mukaan lastensuojeluasia voi tulla vireille, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä saa tiedon mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Poliisin tekemä ilmoitus alaikäisen nuoren, eli lapsen tekemäksi epäillystä huumausaineen käyttörikoksesta tai huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistön mukaisesta rikollisesta teosta on tällainen tieto mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Kun lastensuojeluasia tulee vireille, on sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän välittömästi tehtävä arvio mahdollisesta kiireellisestä lastensuojelun tarpeesta.

Sosiaaliviranomainen osallistuu laissa säädettyjen sektorikohtaisten tehtäviensä ohella moniammatilliseen ankkuritoimintaan (kts. Luku 5.4) yhtenä toimijana sekä lähettää edustajiin harkintansa mukaan alaikäisten rikoksesta-, tai rikollisesta teosta epäiltyjen esitutkinnaissa suoritettaviin kuulusteluihin esitutkintalain 7 luvun 16§:n nojalla.

5.3 Syyttäjä

Syyttäjän tehtävä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta. Laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019) tuli voimaan 1 päivänä lokakuuta 2019. Rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisella tarkoitetaan syyteharkinnan tekemistä ja rikosasioiden syyttämistä tuomioistuimissa. Lain Syyttäjälaitoksesta 10 § antaa syyttäjälle itsenäisen ja riippumattoman toimivallan tehdä ratkaisuja rikosvastuun toteuttamista koskevissa, päätösvaltaansa kuuluvissa asioissa.

Syyttäjä siis tekee syyteharkinnan, jonka päätteeksi joko tekee syyttämättäjättämispäätöksen tai lähtee syyttämään rikosasiaa tuomioistuimeen. On kuitenkin otettava huomioon, että syyttäjä ei tee syyteharkintaa rikollisesta teosta epäiltyjen kohdalla, koska rangaistusvastuun puuttumisen vuoksi syyttäjällä ei ole syyteoikeutta. Rikoslain 3 luvun 4 §:ssä (39/1889) säädetään siitä, että tekijän on oltava teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta.

Aikaisemmin ensimmäistä kertaa huumausaineen käyttörikoksesta kiinni jääneelle alle 18-vuotiaalle nuorelle järjestettiin puhuttelu, jossa olivat läsnä syyttäjä, poliisi, sosiaaliviranomaisen edustaja sekä nuoren huoltaja tai huoltajat (Valtakunnansyyttäjä 2006, 7). Valtakunnansyyttäjänviraston yleinen ohje seuraamuksen määrittämisestä huumausaineen käyttörikoksesta (VKS 2018:2) muutti puhuttelukäytännön kaksiportaiseksi, jolloin ensimmäiseen puhutteluun ei osallistu syyttäjä. Mikäli nuori kuitenkin jättää saapumatta tähän ensimmäiseen puhuttelutilaisuuteen tai tilaisuudessa muuten havaitaan, ettei toimenpiteistä luopuminen ole tarkoituksenmukainen ratkaisu, toimitetaan asia syyttäjälle syyteharkintaan. (Valtakunnansyyttäjä 2018, 7.)

5.4 Ankkuritoiminta

Ankkuritoiminnassa on kyse nuorten hyvinvointia edistävästä ja nuorten rikollisuutta ennalta estävästä moniammatillisesta yhteistyöstä. Poliisin, sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimen asiantuntijoista koostuvat moniammatilliset ankkuritiimit tapaavat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa nuoria ja heidän perheitään tarkoituksenaan tukea nuorta tämän elämäntilanteessa tai ohjata hänet tarvittaessa muun avun tai tuen piiriin. (Sisäministeriön julkaisu 2019:16, 9)

Poliisin osalta ankkuritoimintaan osallistuminen voidaan nähdä rikosten ennalta estämisenä. Poliisilain (872/2011) määrittämässä poliisille kuuluvissa rikostorjunnan tehtävissä rikosten ennalta estäminen on mainittu ensimmäisenä. Ari Evwaraye kirjoittaa, että hänelle on aikoinaan poliisin peruskurssilla opetettu näiden tehtävien olevan listattuna tärkeysjärjestyksessä tarkoittaen, että rikosten ennalta estäminen olisi rikosten paljastamista, selvittämistä tai syyteharkintaan saattamista tärkeämpää. (Evwaraye 2015, 39 – 40.)

Vaikka ankkuritiimit työskentelevät myös väkivaltaiseen ekstremismiin radikalisoitumisen ehkäisemiseksi ilman ikärajoja asiakkaiden osalta, on toiminnan keskiössä kuitenkin alikäisten nuorten tukeminen. Nuoret ohjautuvat yleisimmin ankkuritoiminnan asiakkaaksi poliisin tai sosiaalitoimen kirjaaman rikos- tai lastensuojeluilmoituksen myötä. Ankkuritoiminta on tarkoitettu alle 18-vuotiaille rikoksesta epäillyille, päihteiden- tai huumeiden käyttäjille, niille jotka tarvitsevat moniammatillista tukea esimerkiksi perhe- tai lähisuhdeväkivaltatapauksissa elämäntilanteeseensa sekä ilman kaiken ikäisille sellaisille henkilöille, jotka ovat vaarassa radikalisoitua väkivaltaiseen ekstremismiin.

Ankkurimallin mukaisella moniammatillisella viranomaisyhteistyöllä pystytään ottamaan nuoren rikosentekijän lisäksi huomioon koko hänen perhe- ja muu elämäntilanteensa. Nuoren rikollisuus tai päihteidenkäyttö voi olla ainoa merkki esimerkiksi perheväkivallasta. Tämän vuoksi ankkuritiimit työskentelevät myös perheväkivallan ehkäisemiseksi ja paljastamiseksi. Kun vanhemmat otetaan tiiviisti mukaan oireilevan nuoren viranomaisprosessiin, saadaan perheet ratkomaan ongelmia paremmin myös sisäisesti. (Sisäasianministeriön julkaisuja 30/2013, 20 – 21.)

6 PUHUTTELUT

6.1 Alle 18-vuotiaan nuoren puhuttaminen huumausaineen käyttörikoksesta

Syyskuussa 2002 valtakunnansyyttäjä antoi yleisen ohjeen syyttäjille otsikolla ”Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta” (VKS 2002:3). Tämän ohjeistuksen mukaan sellaisille alle 18-vuotiaille, jotka jäävät ensimmäistä kertaa kiinni huumausaineen käyttörikoksesta, on säännönmukaisesti järjestettävä puhuttelutilaisuus riippumatta siitä, mitä huumausainetta he ovat käyttäneet. (Rönkä 2006, 2.)

Näissä puhuttelutilaisuuksissa pyrittiin huomautukseen seuraamusluonteiseen syyttämättä jättämiseen. Puhutteluiden kokoonpanona oli syyttäjä, sosiaaliviranomaisen edustaja, nuoren huoltaja(t) sekä poliisi. Puhuttelutilaisuudessa oli tarkoituksena selvittää nuoren elämäntilanne, tuoda esille hänen menettelynsä rikollinen luonne sekä haitallisuus, ja selvittää sopivat toimenpiteet. Jos nuori jätti saapumatta tilaisuuteen tai ei osoittanut katumusta näissä puhuttelutilaisuuksissa, asiassa voitiin nostaa syyte tai esittää rangaistusvaatimus. (Rönkä 2006, 2.)

Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 8a §:n (689/1997) mukaan syyttäjällä on mahdollisuus kutsua asianosainen ja tämän edustaja tai avustaja suulliseen neuvotteluun, mikäli se on eduksi syyteratkaisun tekemiselle. Tällä tarkoitetaan puhuttelumenettelyä. Vuoden 2018 loppuun asti alaikäisen rikoksesta seuraavan puhuttelutilaisuuden järjesti vain syyttäjä ja se oli nuorelle ainutkertainen mahdollisuus selvittää rikosprosessista ilman rikosoikeudellisia seuraamuksia. 1.1.2019 alkaen valtakunnansyyttäjän ja poliisin yhteisellä ohjeistuksella ohjeistettiin, että ensimmäisellä kerralla puhuttelun järjestää poliisi ja puhuttelun jälkeen poliisi päättää asian esitutkinnan esitutkintalain 10 luvun 3 §:n nojalla antamalla asiassa suullisen huomautuksen. (Salo 2019, 6.)

Käytännössä poliisin järjestämässä puhuttelussa on poliisin lisäksi läsnä muut ankkuritiimiin kuuluvat tarpeelliset toimijat sekä nuori huoltajineen. Puhuttelun kulku on pääkohditain seuraavanlainen:

- 1) Poliisi johtaa puhetta ja käy läpi tapahtuman esitutkimateriaalin perusteella. Puhutuksessa läpikäydyt ja sovitut asiat kirjataan esitutkimapöytäkirjaan. Vaihtoehtoisesti tilaisuus tallennetaan joko äänittämällä tai kuvaamalla, jolloin tallennetta säilytetään esitutkimapöytäkirjan oheismateriaalissa.
- 2) Nuoren, huoltajien sekä muiden ankkuritiimiin kuuluvien henkilöiden kanssa käydään suullisesti läpi nuoren elämäntilanteeseen ja elämäntilanteeseen liittyviä seikkoja, kuten
- 3) nuoren koulunkäyntiä, kaveripiiriä, suhdetta vanhempiin, harrastuksia, tulevaisuudensuunnitelmia,
- 4) huumeiden käyttöön johtaneita syitä,
- 5) nuoren kanta huumausaineisiin,
- 6) onko huumeriippuvuuden perusteella tarvetta hoitoonohjaukseen,
- 7) onko tarvetta terveydenhuollon piiriin kuuluvalle muunlaiselle avulle,
- 8) loppuyhteenveto

Mikäli puhuttelu järjestetään alle 15-vuotiaan huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistön täyttävän epäillyn rikollisen teon johdosta, asian esitutkiminta päätetään esitutkimintalain 10 luvun 2 §:n tarkoittamalla tavalla saattamatta asiaan syyttäjän käsiteltäväksi. (Tuominen & Pitkänen 2019 1.)

6.2 Syyttäjävetoinen neuvottelu

1.1.2019 lähtien on toistamiseen huumausaineen käyttörikoksesta kiinni jäävän nuoren osalla asiassa toimitettava esitutkiminta ja saatettava asia nopeasti syyteharkintaan. Syyttäjä

järjestää tämän jälkeen lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 8a §:n nojalla suullisen neuvottelun, johon syyttäjä kutsuu nuoren, nuoren vanhemmat sekä tarvittaessa poliisin ja sosiaalityöntekijän. Syyttäjän järjestämän neuvottelun tavoitteena on päättää asia syyttämättäjättämispäätökseen. Huomautusta syyttäjällä ei ole enää lakimuutoksen jälkeen mahdollista antaa. (Tuominen & Pitkänen 2019, 2)

Nuorten osalta puhuttelumenettely on siis muutettu kaksiportaiseksi; ensin poliisi puhuttelee yhteistyössä muiden tarpeellisten ankkurihenkilöiden kanssa ja sen jälkeen syyttäjä kutsuu vielä erilliseen neuvottelutilaisuuteen, mikäli nuori jatkaa rikollista toimintaansa. Syyttäjän vetämä neuvottelu on ikään kuin viimeisenä varoituksena nuorelle ennen varsinaisia rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Neuvottelussa on edelleen tarkoitus tuoda nuorelle esiin rikollisen menettelyn moitittavuutta. Mikäli syyttäjän pitämässä neuvottelussa käy ilmi, että toimenpiteestä luopuminen ei olisi tarkoituksenmukainen ratkaisu, voi syyttäjä lähteä ajamaan syytettä tuomioistuimeen esimerkiksi silloin, mikäli neuvotteluun osallistuva nuori jättää saapumatta paikalle tai muulla tavoin neuvottelussa osoittaa katumuksen puutetta (Valtakunnansyyttäjä 2018, 7).

7 YHTEENVETO

7.1 Opinnäytetyöprosessista

Tämän kehittämistyypin toiminnallisen opinnäytetyön työstämisen suurimpana haasteena on ollut omalla kohdallani aikataulutus. Kehittämistoiminnan ideointivaiheessa olisi hyvä hajauttaa idea mahdollisimman laajasti eri henkilöille, jotta ideointivaiheessa voitaisiin huomioida riittävästi eri näkökulmia (Salonen ym. 2017, 58). Itse en ollut aloittanut opinnäytetyön työstämisen prosessia vielä seminaarivaiheessa, joten en saanut kehittämistoiminnan ideointivaiheeseen tällaista apua muilta. Tämän vuoksi käytännön toteuttamisen suunnittelusta kehittämistoiminnan kolmannessa vaiheessa jouduin usein palaamaan takaisin ideointivaiheeseen pohtimaan missä määrin käytännön toteutus olisi edes mahdollista.

Tämän opinnäytetyön työstämisessä tavoitteena oli tuottaa kompakti ja informatiivinen pikaopas poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijalle nuorten huumausaineiden käyttörikosten käsittelyyn. Kyse oli ennemminkin aineiston tietomassan läpikäynnistä ja tiivistämisestä helposti sisäistettävään muotoon. Käytännössä tämä opinnäytetyö pyrki vastaamaan kysymykseen ”Mitä olisin itse halunnut tietää nuorten huumausaineiden käyttörikosten käsittelystä poliisissa?” ennen kuin ensimmäinen rikosilmoitus sellaisesta päätyi pöydälleni työharjoittelussa.

Aikataulutuksen lisäksi toiseksi suurin haaste tämän opinnäytetyön työstämisessä itselleni on ollut alkuun pääseminen. Opinnäytetyötä työstäessä vietin useita kokonaisia työpäiviä tuijottaen tyhjää näyttöä ilman, että sain aikaan riviäkään tekstiä. Alkuun päästyäni tekstiä kuitenkin syntyi kohtuullisen vaivattomasti.

Oman haasteensa toi myös se, ettei tällä opinnäytetyöllä ollut selkeää tilaajaa. Motivaatio työn tekemiselle olisi voinut olla korkeampi, mikäli työlle olisi ollut tilaaja ja työ olisi mennyt varmuudella käyttöön. Opinnäytetyön ideointiin ja suunnitteluun enemmän panostamalla olisi voinut välttää sen sudenkuopan, että opinnäytetyötä työstäessä joutui useita kertoja palaamaan takaisin niin sanotun piirustuspyöjän ääreen.

7.2 Pikaoppaan testaaminen ja palaute

Kehittämistyyppisen opinnäytetyön työstäminen edellyttäisi eri vaiheissa mukana olevia toimijoita (Myllylä & Salonen 2016, 67). Tämän opinnäytetyön kohdalla mukana olevina toimijoina oli produktin mahdollisia käyttäjiä. Koska opinnäytteen tuloksena syntynyt produkti on tarkoitettu ensisijaisesti virkauransa alussa oleville Poliisiammattikorkeakoulun harjoittelijoille, päätin kerätä palautetta harjoittelussa olevilta ja juuri valmistumassa olevilta Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijoilta.

Lähetin produktin kahdelle valmistumassa olevalle opiskelijalle sekä kahdelle tällä hetkellä ammatillista osaamista edistävää harjoittelua suorittamassa olevalle opiskelijalle. Pyysin heitä perehtymään pikaoppaaseen ja antamaan kriittistä palautetta. Lisäksi pyysin valmistumassa olevia opiskelijoita ottamaan kantaa siihen, olisivatko kokeneet tämän opinnäytetyön tuloksena syntyneen produktin hyödylliseksi oman harjoittelunsa aikana. Tein tämän jälkeen palautteen mukaan korjauksia opinnäytetyön tuloksena syntyneeseen produktiin ennen työn lopullista palauttamista.

Produktista annettu palaute oli siltä osin yhdenmukaista, että tekstin paljous heikensi pikaoppaan käytettävyyttä. Kuitenkin alaikäisten asemaan rikosprosessissa vaikuttavat usean eri lain säädökset, joten niiden esille tuominen myös produktissa oli nähdäkseni tarpeellista. Annetun palautteen perusteella lisäsin produktin loppuun rinnakkaiset yksinkertaistetut yhteenvedot omaisen rautalankamallin alle 15-vuotiaiden ja 15 – 17-vuotiaiden osalta.

7.3 Käyttöönotto ja jatkosuunnitelma

Tietoa siitä, tuleeko tämän opinnäytetyön tuloksena syntynyt pikaopas käyttöön, ei tällä hetkellä ole. Produkti on kuitenkin tallessa alkuperäisessä muodossaan ja jaettavissa Poliisiammattikorkeakoululle heti, mikäli tarvetta aiheesta luodulle pikaoppaalle on.

Tämän opinnäytetyön pohjalta olisi mahdollista tuottaa myös rikostorjuntasektorin käyttöön huoneentaulu, mikäli kyseisen tuotoksen painatuskustannuksille löytyisi maksaja.

LÄHTEET

Boucht Johan & Frände, Dan 2008: Suomen rikosoikeus – rikosoikeuden yleisten oppien perusteet, Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (2018), Euroopan huumeraportti 2018: Suuntauksia ja muutoksia. Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

Evwaraye, Ari 2015: ”Ei vain pahan pahan poistamista vaan myös hyvän lisäämistä”: Teoksessa: Kun isolla kengällä astuu, jää iso jälki - Lukemisto Poliisiammattikorkeakoulun valintakokeita varten 2016 – 2017. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2019: Opinnäytetyöohje. Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (AMK) -tutkinrossa. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta. HE 213/2000.

Hakala, Juha T. 2004: Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Helsinki: Gaudeamus.

Johansson, Mikko 2018: Henkilörekisteröintiä helpommin -Ohje henkilörekisteröinnistä Vitja-Retu – järjestelmällä. Opinnäytetyö. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Jääskeläinen, Marke; Virtanen, Sirpa; Räikkönen, Outi 2017: Päihdetilastollinen vuosikirja 2016: Alkoholi ja huumeet - Statistisk årsbok om alkohol och narkotika 2016 - Yearbook of alcohol and drug statistics 2016. Helsinki, THL.

Kainulainen, Heini 2009: Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki.

Kainulainen, Heini 2006: Seuraamusikäytäntö huumausaineen käyttöririkoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 219.

Keskusrikospoliisi 2018: Tiedote: Huumausainerikosten määrä jatkaa kasvuaan – nettikau-pasta tullut tärkeä välityskanava, POL-2018-10127.

Kuure, Tapio (toim.) 2001: Aikuistumisen pullonkaulat: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16. Helsinki.

Laine, Sohvi & Nyfelt, Eliisa 2019: Huumausaineen käyttöririkokseen epäiltyjen hoitoonoh-jaus Helsingissä: Opinnäytetyö. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Lappi-Seppälä, Tapio; Hakamies, Kaarlo; Koskinen, Pekka; Majanen, Martti; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo; Nuutila, Ari-Matti; Ojala, Timo; Rautio, Ilkka 2000: Rikosoikeus – Oikeuden perusteokset. Helsinki, Sanoma Pro Oy.

Lähdekallio, Petra 2017: Rangaistuksen kohtuullistaminen ja rikosoikeudellinen yhdenver-taisuus: OTM – tutkielma. Helsinki.

Myllylä, Markku & Salonen, Kari 2016: Kehittämistyön soveltuvuus poliisitutkinnon opinnäytteeksi. Teoksessa: Poliisin toimintaympäristö – Poliisiammattikorkeakoulun kat-saus. Toim.: Mutilainen, Vesa & Potila, Pauliina. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Poliisihallitus 2019: Käsikirja rangaistuksen määräämiseksi sakon ja rikesakon määräämi-sestä annetun lain mukaisessa sakkomenettelyssä 2019.

Poliisihallituksen ohje: Menettely huumausaineen käyttöririkosta koskevissa asioissa, POL2018-49612.

Raitasalo, Kirsimarja; Härkönen, Janne: Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen: ES-PAD-tutkimus 2019.

Raitasalo, Kirsimarja; Huhtanen, Petri; Miekkala, Mari: Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995 – 2015 – ESPAD-tutkimusten tulokset.

Rantaeskola, Satu (toim.); Halme, Kimmo; Kortesalmi, Leo; Lönnroth, Kaarle; Parviainen, Johanna; Saukoniemi, Teemu; Springare, Sanna 2014: Esitutkintalaki – kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Rantaeskola, Satu (toim.); Halme, Kimmo; Kortesalmi, Leo; Lönnroth, Kaarle; Parviainen, Johanna; Saukoniemi, Teemu; Springare, Sanna 2014: Pakkokeinolaki – kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu

Salmi Venla, Suonpää Karoliina & Miialiila Virtanen 2015. Rikollisuuden piirteitä: nuorisirikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2014, Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsinki.

Salo, Sanna 2019: Huumausaineen käyttökäsi nuorena henkilönä – puhuttelu keinona vaikuttaa. Opinnäytetyö: Liiketalouden koulutusohjelma. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Salonen Kari, Eloranta Sini, Hautala Tiina & Kinos Sirppa 2017: Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Tampere, Juvenes Print, Suomen yliopistopaino Oy.

Siro, Jukka 2017: Huumausainerikokset, Espoo, Edilex Libri.

Sisäasiainministeriö 2013: Ankkurimalli moniviranomaisyhteistyössä. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimenpiteen 24 toimeenpano alle 18-vuotiaiden rikoksen tekijöiden rikoskierteen ehkäisemiseen. Sisäasiainministeriön julkaisuja 30/2013.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009: Tutkimuksellinen kehittämistoiminta – Näkökulmia kehittämissuosiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere, Juvenes Print, Suomen yliopistopaino Oy.

Tuominen, Sakari; Pitkänen, Mikko 2019: Sisä-Suomen poliisilaitoksen ohje alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn henkilön puhuttelemiseksi huumausaineen käyttörikosasiassa. Tampere.

Utriainen, Terttu & Hakonen, Kimmo (toim.) 1985: Huumausainerikokset, Rovaniemi, Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston julkaisuja Sarja C N:o 3.

Valtakunnansyyttäjä 2006: Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta – Yleinen ohje: VKS:2006:1: Dnro 34/31/06.

Valtakunnansyyttäjä 2018: Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta – Yleinen ohje: VKS:2018:2: Dnro 7/31/17.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003: Toiminnallinen opinnäytetyö, 1.-2. painos, Helsinki & Lahti, Gummerus.

Ohje nuorten huumausaineen käyttörikosasian käsittelyyn poliisissa

Pikaopas Poliisiammattikorkeakoulun
harjoittelijoille

Markus Laukkanen

1

Huumausaineen käyttörikos (Rikoslaki 50:2a §)

- Huumausaineen käyttörikosta on:
 - Huumausaineen käyttäminen
 - Vähäisen määrän hallussapito omaan käyttöön
 - Hankkimisen yrittäminen
- Voidaan tuomita sakkoon (10 – 30 päiväsakkoa) tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi
- Huumausaineen käyttörikosta EI ole:
 - Kasvattaminen
 - Valmistaminen
 - Maahantuonti
 - Luovuttaminen
- Täyttää huumausainerikoksen (Rikoslaki 50:1 §) tunnusmerkistön

2

Alle 15-vuotias rikollisesta teosta epäilty

Alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa tekemisistään

- Epäillään rikollisesta teosta, ei rikoksesta
- Esitutkinta toimitetaan tarvittaessa sen selvittämiseksi, onko teossa osallisena 15 vuotta täyttänyt (Esitutkintalaki 3:5 §). Esitutkinta toimitettava kiireellisesti (Esitutkintalaki 3:11 §)
- Ilmoitusvelvollisuus sosiaaliviranomaiselle (Esitutkintalaki 7:16 § ja Lastensuojelulaki 25 §)
- Jos kuullaan, lapsen huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla oikeus olla läsnä kuulustelussa. (Esitutkintalaki 7:14 §)
- Sosiaaliviranomaiselle varattava mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa ja toimitettava jäljennös kuulustelupöytäkirjasta. (Esitutkintalaki 7:16 §)
- Huumausaineen käyttörikoksen kohdalla järjestetään mahdollisimman pian tapahtuneen jälkeen puhuttelutilaisuus moniammatillisen Ankkuri-tiimin toimesta. Puhutteluun kutsutaan nuori ja hänen huoltajansa. Läsnä poliisi, sosiaaliviranomaisen edustaja sekä terveydenhuollon edustaja.
- Esitutkinta päätetään esitutkintalain 10:2 §:n mukaan ilmoittamatta syyttäjälle, koska alle 15-vuotiasta vastaan ei voida nostaa syytettä.

15 – 18-vuotias nuori rikoksesta epäilty

15 – 18-vuotiaat ovat rikosoikeudellisesti vastuussa tekemisistään ja heidät voidaan tuomita rangaistukseen mikäli syyllistyvät rikokseen

- Esitutkinta toimitettava kiireellisesti (Esitutkintalaki 3:11 §)
- Ilmoitusvelvollisuus sosiaaliviranomaiselle (Esitutkintalaki 7:16 § ja Lastensuojelulaki 25 §)
- Huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla oikeus olla läsnä kuultaessa. Tutkija voi kuitenkin kieltää läsnäolon, mikäli sen voidaan olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä (Esitutkintalaki 7:14 §)
- Sosiaaliviranomaiselle varattava mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa ja toimitettava jäljennös kuulustelupöytäkirjasta. (Esitutkintalaki 7:16 §)
- Huumausaineen käyttörikoksesta ensimmäistä kertaa kiinni jääneelle 15 – 18-vuotiaalle järjestetään mahdollisimman pian tapahtuneen jälkeen puhuttelutilaisuus moniammatillisen Ankkuri-tiimin toimesta. Puhutteluun kutsutaan nuori ja hänen huoltajansa. Läsnä poliisi, sosiaaliviranomaisen edustaja sekä terveydenhuollon edustaja. Asiassa annetaan nuorelle suullinen huomautus (Esitutkintalaki 10:3 §) ja esitutkinta lopetetaan (Esitutkintalaki 3:9 §).

15 – 18-vuotias nuori rikoksesta epäilty

- Alle 18-vuotiaan nuoren henkilö päätöksen lisätietoja-kenttään tulee merkitä teksti: "Puhuttelutilaisuus järjestetty ja huumausaineen käyttörikoksesta annettu huomautus."
- Mikäli nuori jättää saapumatta tähän tilaisuuteen tai tilaisuudessa muuten havaitaan, esimerkiksi jos nuori ei osoita katumusta tekoaan kohtaan, että toimenpiteistä luopuminen ei ole tarkoituksenmukaista, asia saatetaan syyttäjälle syyteharkintaan.
- Mikäli 15 – 18-vuotias nuori jää toistamiseen kiinni huumausaineen käyttörikoksesta, asiassa toimitetaan esitutkinta ja epäilty rikos saatetaan syyteharkintaan.
 - Syyttäjä kutsuu nuoren, tämän huoltaja(t) sekä tarvittaessa poliisin ja sosiaalitoimen edustajan syyteharkintaa koskevaan suulliseen neuvotteluun. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 8a §)
 - Tavoitteena syyttämättäjättämispäätös (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 7 §)
 - Mikäli nuori jättää saapumatta tähän tilaisuuteen tai tilaisuudessa muuten havaitaan, että syyttämättä jättäminen ei ole tarkoituksenmukaista, esimerkiksi jos nuori ei osoita katumusta tekoaan kohtaan, syyttäjä ajaa syytettä tuomioistuimessa.

Käytettävissä olevat pakkokeinot

- Kiinniottaminen (Pakkokeinolaki 2:1 §)
 - Alle 15-vuotiaiden osalta mahdollinen vain, jos esitutkintaviranomainen harkintansa jälkeen päätyy toimittamaan esitutkinnan
- Pidättäminen
 - Alle 15-vuotiasta ei saa pidättää (Pakkokeinolaki 2:5 §)
 - 15 – 17-vuotiaan pidättäminen vain erityisen painavista syistä. Huumausaineen käyttörikoksen osalta kohtuutonta
- Kotietsintä (Pakkokeinolaki 8:2 §)
 - Edellytyksenä on, että epäillystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta → Käytettävissä
- Henkilöntarkastus (Pakkokeinolaki 8:31 §)
 - Edellytyksenä on, että epäillystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta → Käytettävissä

Käytettävissä olevat pakkokeinot

- Henkilönkatsastus (Pakkokeinolaki 8:32 §)
 - Epäily huumausaineen käyttörikoksesta mainittu erityisenä edellytyksenä → Käytettävissä
- Henkilötuntemerkkien ottaminen
 - Kaikilta rikoksesta epäillyiltä (Pakkokeinolaki 9:3 §)
 - Myös alle 15-vuotiailta mahdollista
 - Alle 15-vuotiaiden henkilötuntemerkejä ei kuitenkaan tallenneta poliisin tietojärjestelmiin kuin erityisen painavista syistä
- Alaikäisten kohdalla pakkokeinojen käytössä tulee tehdä erityistä harkintaa ja pohdintaa pakkokeinolain yleisten periaatteiden osalta

Ankkuritiimit

- Moniammatillista yhteistyötä, jonka tarkoituksena tukea nuorten hyvinvointia ja ehkäistä nuorten rikollisuutta
 - Ankkuritiimit koostuvat poliisin, sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimen asiantuntijoista.
 - Pyrkimyksenä tavata apua tarvitsevia nuoria mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja tukea elämäntilanteessa tai ohjata tarvittaessa muun avun tai tuen piiriin.
- Ankkuritoiminnan asiakkaita ovat:
 - Alle 18-vuotiaat nuoret, jotka ovat:
 - Syyllistyneet rikokseen
 - Epäillään rikoksesta
 - Käyttäneet huumeita ja/tai päihteitä
 - Vaarassa radikalisoitua väkivaltaiseen ekstremismiin(ei ikärajoja)
 - Tarvitsevat moniammatillista tukea elämäntilanteessaan esim. lähisuhde- tai perheväkivaltatapauksissa

Puhuttelun kulku poliisissa

- Mikäli poliisi järjestää puhuttelutilaisuuden nuoren huumausaineen käyttökosasiassa, tulee tilaisuudessa olla samanaikaisesti läsnä nuori huoltajineen sekä poliisin lisäksi muut ankkuritiimiin kuuluvat tarpeelliset toimijat.
- Puhuttelun kulku vaiheittain:
 - 1) Poliisi johtaa puhetta ja käy läpi tapahtuman esitutkimateriaalin perusteella. Puhutuksessa läpikäytyt ja sovitut asiat kirjataan esitutkimapöytäkirjaan. Vaihtoehtoisesti tilaisuus tallennetaan joko äänittämällä tai kuvaamalla, jolloin tallennetta säilytetään esitutkimapöytäkirjan oheismateriaalissa.
 - 2) Nuoren, huoltajien sekä muiden ankkuritiimiin kuuluvien henkilöiden kanssa käydään suullisesti käydään läpi nuoren elämäntilanteeseen ja elämänhallintaan liittyviä seikkoja, kuten: nuoren koulunkäyntiä, kaveripiiriä, suhdetta vanhempiin, harrastuksia, tulevaisuudensuunnitelmia, huumausaineiden käyttöön johtaneita syitä, kantaa ja asenteita huumausaineisiin, onko huumeriippuvuuden vuoksi tarvetta hoitoonohjaukseen tai onko tarvetta terveydenhuollon piiriin kuuluvalle muulle avulle
 - 3) Loppuyhteenveto

Alle 18-vuotiaan nuoren kohdalla puhuttelu tähtää selkeään moitteeseen, joka on poliisialoitteinen huomautus.

9

Yhteenveto

- Alle 15-vuotiaat:
 - 1) Ilmoitus sosiaaliviranomaiselle
 - 2) Esitutkinta tarvittaessa
 - 3) Mahdollisessa kuulustelussa läsnäolo-oikeus sosiaaliviranomaisella ja huoltajilla tai laillisella edustajalla
 - 4) Ankkuri-puhutus
 - 5) Päätetään saattamatta syyteharkintaan
- 15 – 17-vuotiaat
 - 1) Ilmoitus sosiaaliviranomaiselle
 - 2) Esitutkinta
 - 3) Kuulustelussa läsnäolo-oikeus sosiaaliviranomaisella ja huoltajalla, mikäli huoltajan läsnäolo ei vaikeuta tutkintaa
 - 4) Ankkuri-puhutus tavoitteena huomautus
 - 5) Jos jää kiinni uudestaan, syyttäjä järjestää neuvottelun tavoitteena SJP
 - 6) Jos jää kiinni kolmannen kerran tai ei osallistu puhutukseen/neuvotteluun tai ei osoita katumusta → syyteharkinta ja syyte

10